

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

Mål nr

meddelat i Stockholm den 12 juli 2012

B 2895-11

KLAGANDE

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

MOTPARTER

Efterlevande till US

1. A-BS

2. HS

SAKEN

Narkotikabrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Övre Norrlands dom 2011-05-17 i mål B 17-11

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer

dels den bestämda påföljden,

dels skyldigheten att betala en avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

Högsta domstolen avskriver målet här från vidare handläggning.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska undanröja den påföljd som har bestämts för US och skyldigheten för honom att betala en avgift enligt lagen om brottsofferfond.

A-BS och HS har som efterlevande till US fått möjlighet att yttra sig över riksåklagarens överklagande.

SKÄL

Bakgrund

1. Tingsrätten dömde US för två narkotikabrott enligt 1 § första stycket 6 och 2 § narkotikastrafflagen (1968:64) till dagsböter och ålade honom att betala en avgift enligt lagen om brottsofferfond. Efter överklagande av US meddelade hovrätten dom den 17 maj 2011. Hovrätten ogillade en del av åtalet, men ändrade inte tingsrättens dom i övrigt. Målet avgjordes utan huvudförhandling i hovrätten och US hade haft möjlighet att slutföra sin talan fram till den 21 mars 2011. Det har senare visat sig att US avled den 30 april det året.

Rättsliga utgångspunkter

2. Om en tilltalad avlider under rättegången, gäller som huvudregel att brottmålsförfarandet ska avbrytas utan att domstolen gör någon prövning i sak av åtalet.
3. Inträffar dödsfallet under den tid som brottmålet handläggs vid tingsrätten, ska målet avskrivas eftersom ansvarsfrågan är förfallen.
4. Avlider den tilltalade sedan tingsrätten har meddelat en fällande dom, får efterlevande överklaga domen ”såvitt genom denna fastställts, att den misstänkte förövat gärningen” (se närmare 21 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). De efterlevande anses ha rätt också att ta över den tilltalades talan, om han eller hon själv har överklagat den fällande domen men avlider innan handläggningen av målet har avslutats i hovrätten. I båda de nu angivna situationerna ska hovrätten pröva skuldfrågan i sak men oavsett bedömningen av den frågan undanröja den påföljd som tingsrätten har bestämt. Om den tilltalades efterlevande avstår från att ta över talan, ska hovrätten avskriva målet där från vidare handläggning. Också i detta fall ska påföljden undanröjas (NJA 1992 s. 226).
5. Avlider den tilltalade först efter det att han eller hon har slutfört sin talan i hovrätten och handläggningen där har avslutats, men före domen, ska skuldfrågan prövas på grundval av den tilltalades eget överklagande. De efterlevande ges då inte möjlighet att ta över hans eller hennes talan i hovrätten, men påföljden ska undanröjas – och då med hänvisning till dödsfallet – även när den tilltalade förklaras vara skyldig till brottet (NJA 1989 s. 862).

6. Skulle den tilltalade ha avlidit redan före tingsrättens fällande dom utan att detta blivit känt för rätten, har de efterlevande rätt att överklaga domen. I ett sådant fall görs dock inte någon materiell prövning i hovrätten, utan tingsrättens dom ska undanröjas, både i fråga om skuld och påföljd (NJA II 1943 s. 278).

7. De efterlevandes rätt att överklaga eller att träda in i brottmålet avser skuldfrågan och bestämmelsen i 21 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken synes inte öppna för en talan som enbart går ut på att påföljden ska undanröjas. Motiven för de efterlevandes rätt är sådana att de knappast kan ges någon bäring utöver frågan huruvida den tilltalade har begått gärningen eller inte. De efterlevande har sålunda ansetts ha ett i släktkänslan grundat intresse av att skydda den avlidnes goda namn och rykte. Lagstiftaren har också beaktat de efterlevandes intresse av att kunna undanröja sådana verkningar som en fällande brottmålsdom kan få i en efterföljande rättegång om skadestånd eller andra enskilda anspråk (NJA II 1943 s. 277–278). En möjlighet för de efterlevande att få till stånd en prövning av enbart påföljdsfrågan skulle också få en begränsad praktisk betydelse eftersom hovrätten självmant ska undanröja påföljden även i de fall då de efterlevande inte tar över en tilltalads eget överklagande (se p. 4).

8. Frågan är dock om åklagaren – som riksåklagaren i detta fall – kan överklaga en dom med ett yrkande enbart om att påföljden ska undanröjas därför att den tilltalade har avlidit. Överklagandet stöds på bestämmelsen i 20 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken om att åklagaren kan överklaga till den misstänktes förmån. Bestämmelsen innehåller inte några särskilda begränsningar av åklagarens möjligheter att föra ett mål till högre instans. Den ska ses i samband med åklagarens uppgift att företräda allmänna intressen i straffrättskipningen och har tillämpats när ett domstolsavgörande är behäftat med uppenbara eller betydande felaktigheter (NJA II 1943 s. 255 och Peter

Fitger m.fl., Rättegångsbalken, med suppl. t.o.m. april 2012, s. 20:6 med hänvisningar). Åklagaren har alltså mer vidsträckta uppgifter och befogenheter än enskilda parter. Inskränkningarna i de efterlevandes möjligheter att föra talan i högre rätt motiverar därför inte någon restriktiv tolkning av de regler som gäller för åklagare om överklagande till förmån för en tilltalad.

9. En ytterligare fråga är om det finns något rättsligt intresse av ett överklagande som gäller enbart påföljden, när den tilltalade har avlidit. I sådana situationer bortfaller ändå möjligheten att verkställa brottspåföljden (Nils-Olof Berggren m.fl., Brottsbalken. En kommentar, med suppl. t.o.m. maj 2012, 35:7 s. 2, jfr 36 kap. 14 § brottsbalken om förverkande). I brottsbalken anges att ”å dömda böter”, som huvudregel, bortfaller om den dömden dör (35 kap. 7 § andra stycket, jfr 2 § lagen om brottsofferfond). Om den tilltalade avlider när målet ännu pågår, gäller dock enligt fast rättspraxis att domstolen uttryckligen ska undanröja påföljden (jfr p. 4).

Bedömningen i detta fall

10. Riksåklagaren kan alltså överklaga hovrättens dom med ett yrkande enbart om att påföljden ska undanröjas. Yrkandet ska bifallas, eftersom US har avlidit. Också förpliktelsen att betala en avgift enligt lagen om brottsofferfond ska undanröjas.

11. Beträffande skuldfrågan har hovrätten, på det sätt som har skett, kunnat pröva denna på grundval av USs eget överklagande, eftersom han hade slutfört sin talan där. Varken riksåklagaren eller USs efterlevande har i Högsta domstolen begärt någon prövning av skuldfrågan.

12. Mot bakgrund av det anförda ska målet i Högsta domstolen avskrivas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog,
Gudmund Toijer (referent), Lena Moore, Ingemar Persson och
Martin Borgeke
Föredragande justitiesekreterare: Johan Klefbäck